ANαliZA

časopis za kritično misel

Letnik 5, številka 3, marec 2002 · ISSN 1408-2969

RAZPRAVE

Igor Primorac

Nedotakljivost civilistov v teoriji pravične vojne Michaela Walzerja

The Hebrew University, Jeruzalem

Citiranje: Igor Primorac, »Nedotakljivost civilistov v teoriji pravične vojne Michaela Walzerja«, *Analiza: časopis za kritično misel* 5, št. 3 (2001): 3–11.

To delo je objavljeno pod licenco Creative Commons Priznanje avtorstva 4.0 Mednarodna (CC BY 4.0), https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.sl.

Izdajatelj: Društvo za analitično filozofijo in filozofijo znanosti, Ljubljana.

Elektronska različica je bila leta 2026 rekonstruirana iz izvirnih stavnih datotek in preverjena s tiskano izdajo. Številke strani ustrezajo tiskani izdaji; prelomi strani znotraj prispevka se lahko nekoliko razlikujejo.

Igor Primorac
The Hebrew University, Jeruzalem

NEDOTAKLJIVOST CIVILISTOV V TEORIJI PRAVIČNE VOJNE MICHAELA WALZERJA

Michael Walzer podeli v svoji zelo vplivni teoriji o pravični vojni ogromni večini civilistov domala popolno nedotakljivost pred namernimi vojaškimi napadi na podlagi tega, da ne sodelujejo v boju in niso odgovorni za vojno, v katero se je spustila njihova država, ne glede na to, ali je vojna pravična ali nepravična. V tem pogledu je Walzer predstavnik prevladujočega stališča glede nedotakljivosti civilistov v teoriji pravične vojne.

Dokazujem, da je to gledišče preblago. Precejšen del civilistov v demokraciji *je* v znatni meri odgovoren za nepravično vojno, v katero se je spustila njihova država. Še več, v določenih (domnevno redkih) okoliščinah so nekateri od njih *legitimni cilji* vojaškega napada. Sedanji spopadi na Balkanu in tudi palestinska vstaja nudijo prikladne primere.

Ključne besede: nedotakljivost civilistov, etika vojne, teorija pravične vojne, vojna.

I

Osrednje načelo teorije pravične vojne pod poglavjem *jus in bello* je daljnosežno zavarovanje civilistov pred namernim vojaškim napadom. To načelo je imelo častno mesto v razpravah o moralnih in pravnih vprašanjih, ki so jih zastavile nedavne vojne na Balkanu in Kavkazu.

Želim razpravljati o osnovi in pomembnosti tega načela. Posvetil sem bom Walzerjevi knjigi *Just and Unjust Wars*, ki ponuja podrobno navedbo prevladujoče različice teorije in dobro izhodišče.

Walzer sploh ne poskuša dokazovati nedotakljivost civilistov v vojni, in to upravičeno, saj "teoretični problem ni opisati, kako nedotakljivost pridobimo, temveč kako jo izgubimo. Predvsem, vsi smo nedotakljivi; naša pravica, da nismo napadeni, je lastnost normalnih človeških odnosov." (Walzer, 2000: 145)

To pravico lahko izgubimo in postanemo legitimni cilj napada na podlagi svojega

lastnega dejanja: tako, da postanemo vojaki, da smo na visokem političnem položaju in sodelujemo pri sprejemanju odločitev, kar zadeva vojno, ali tako, da delamo v vojski ali tovarni streliva. V vseh teh primerih smo "splošno vključeni v vojaške zadeve" (Walzer, 2000: 43): ali se bojujemo ali odločamo, da se bodo drugi bojevali, ali oskrbujemo tiste, ki se bojujejo, z bojnimi sredstvi.

Ogromna večina civilistov uživa zelo močno nedotakljivost pred namernim vojaškim napadom: "Glede na dejansko bojevanje ... so civilisti na obeh straneh nedolžni, enako nedolžni, in nikoli legitimni vojaški cilji." (Walzer, 2000: 296) Država, ki je bojevala in izgubila nepravično vojno, je lahko podvržena političnim in ekonomskim kaznim. Kar se tiče posameznih državljanov, je največ, kar lahko rečemo, da obstaja prostor in nemara poziv za sram. Toda Walzer ne vidi nobenih razlogov za to, da imamo civiliste odgovorne za nepravične vojne do te mere, da bi postali legitimni cilji smrtonosnega nasilja. Ko se neka država spusti v nepravično vojno, ni dovoljeno meriti niti na ekonomsko infrastrukturo.

Ko se neka država spusti v nepravično vojno, so njeni državljani morda obvezani, da glede tega poskušajo kaj storiti, in utegnejo biti graje vredni, če tega ne naredijo. "Večja kot je možnost svobodnega dejanja na komunalnem področju, večja je stopnja krivde za zla, storjena v imenu vsakogar." (Walzer, 2000: 298) V popolni demokraciji, kjer so vsi državljani dobro obveščeni o državni politiki in v celoti in učinkovito sodelujejo v političnem življenju, bo odgovornost za nepravično vojno padla na tiste, ki so zanjo glasovali, medtem ko oni, ki so glasovali proti, ne morejo biti odgovorni. Tiste, ki sploh niso glasovali, bi lahko krivili zaradi njihove ravnodušnosti, vendar ne bi mogli biti odgovorni za vojno.

Ko Walzer razpravlja o dejansko obstajajočih in nujno nepopolnih demokracijah, privleče na dan njihove *nepopolnosti* kot številne *izgovore* za to, da državljani podpirajo nepravično vojno. Vlada je ohola in arogantna, njeni cilji in politika niso zelo razvidni. Politična participacija poteka v presledkih, njeni učinki pa so omejeni. Tok informacij delno nadzira vlada. Ko taka demokracija začne nepravično vojno, se ji njeni državljani običajno pridružijo. Pravijo, da ne morejo biti prepričani o tem, ali je zadeva njihove države pravična, vendar pa, da njihovi voditelji verjetno najbolje vedo in v nobenem primeru tisto, kar bi utegnili storiti, ne bi v znatni meri prizadelo tok dogodkov. Obstaja tudi privlačnost patriotizma. Te državljane je mogoče okriviti, vendar kot državljane le za slabo vero, ne pa za vojno. Njihova nedotakljivost pred namernim vojaškim napadom ostane nedotaknjena.

II

Walzer ni edini filozof, čigar teorija odveže ogromno večino civilistov od kakršnekoli pomembne odgovornosti za vojno, ki jo njihova država bojuje, in jim podeli domala popolno nedotakljivost pred vojaškim napadom. To je prevladujoče stališče.[1] To stališče je nedavno kritiziral Michael Green, saj naj bi Walzer

[1] Glej, na primer, Nagel (1979) in Holmes (1989).

uporabljal zastarelo pojmovanje države.

V skladu s tem pojmovanjem, ki je prevladoval pred francosko revolucijo, je monarh suveren. On/a je edina odgovorna za odločitve o vojni in miru. Vojsko sestavljajo profesionalci, plačani vojaki, in je sredstvo za uresničevanje monarhove politike. Prebivalstvo nima nobene besede in ostane v osnovi izključeno iz vodenja vojne. Vojaki upoštevajo to izključenost civilistov tako, da poskušajo, da ne bi med bojevanjem ogrozili njihovih življenj in lastnine.

Vse to se je z zmagoslavjem ljudske suverenosti in demokracije spremenilo. Zdaj suverenost pripada ljudstvu, medtem ko je vlada zgolj njegova delujoča sila. Vojska izvršuje vladno politiko in tako – v poslednji instanci – politiko ljudstva. Ni več najemniška in poklicna, temveč prej "vojska državljanov". Vojna pa ni več spopad dveh vladarjev, v katerem so njuni podložniki nedolžni opazovalci, temveč boj med nacijami. Od vsakogar se zahteva, da prispeva k vojnim prizadevanjem. Ko pa vsakdo ali skoraj vsakdo to stori, pa nedotakljivost civilistov pade v vodo.

Na Greena hibe demokracije, ki so vodile Walzerja k temu, da je njihove državljane odvezal odgovornosti za vojno, niso naredile nobenega vtisa. Ljudi ima za odgovorne za tisto, kar vlada in vojska storita, celo v tiranskem režimu. Nimajo le pravice, temveč dolžnost, da nasprotujejo in vržejo tiransko vlado. Če tega ne storijo, s tem dajejo legitimnost vladi in njeni politiki in so za to odgovorni.

Tako se zdi, da je Green zavezan sklepu, ki je v nasprotju z Walzerjevim, vendar pa je ravno tako skrajen: "celoten narod je lahko ... kriv, to je, odgovoren za začetek in vodenje vojne" (Green, 1992: 56). V skladu s tem postane legitimni cilj vojaškega napada celoten narod; civilna nedotakljivost ni več priznana.

To je gotovo neprivlačen sklep, vendar Green ne vidi nobene poti za pomiritev med idejami ljudske suverenosti in demokracije in tradicionalnim razumevanjem razlike med vojaki in civilisti, krivimi in nedolžnimi. Poskuša ponovno vzpostaviti prepoved namernega napadanja civilistov tako, da jo razume kot zgolj primeren način za omejevanje ubijanja in uničevanja v vojni. Prepoved je bila osrednji pojem dela *jus in bello* teorije pravične vojne, kjer je predlagana kot zahteva po pravičnosti, utemeljena v nedolžnosti civilistov. Po Greenovem stališču je le utilitaristična konvencija glede pravil, ki nima ničesar opraviti z vprašanji krivde in nedolžnosti: moralno pravilo, katerega upravičenje je v dobrih posledicah njegovega sprejetja in katerega obvezujoča moč je odvisna od tega, da ga sprejmeta obe strani v spopadu.

Vrsta zavarovanja civilistov pred namernim vojaškim napadom, ki ga nudi utilitarizem glede pravil, je kajpada veliko preslabotna. Njegova slabotnost izvira iz pogleda na moralna pravila, ki nimajo nikakršnega intrinzičnega moralnega pomena in dolgujejo vso svojo moč dobrim posledicam njihovega splošnega sprejetja. To ima za posledico, da – ko upoštevamo pravilo, ki ne bo imelo najbolj dobrodejnih posledic – pravilo ni več obvezujoče.

III

Gotovo je, da to ne bo delovalo. Vendar pa nista niti tisto, kar Green predstavlja kot demokratični pogled na sokrivdo civilistov, niti Walzerjeva razlaga njihove vloge in položaja v nepopolni demokraciji v vojni, privlačni alternativi. Greenovo stališče je nerazločno in preveč prestrogo za civiliste, Walzerjevo stališče pa je tudi nejasno in za civiliste preblago.

Pravilno stališče mora potemtakem biti nekje na sredi. Da bi ga izoblikovali, potrebujemo nekaj razločkov.

NEDEMOKRATIČNE IN DEMOKRATIČNE DRŽAVE. Glede na prve se lahko oprimemo stališča, ki pravi, da je vojna boj med vojaki, ki izvršujejo voljo vladarjev, civilisti pa so nedolžni opazovalci. Greenov argument iz ljudske suverenosti na sokrivdo civilistov v *vsaki* državi, kakršnakoli naj že bo oblika vladavine, je za lase privlečen. Če je suveren ljudstvo, potem gotovo ima pravico, da nasprotuje in vrže nedemokratično vlado. Toda trditev, da ima to tudi pravico storiti in da če v tem ne uspe, potem je vsak odgovoren za dejanja in politiko vlade, je druga zadeva. Kajti za domala vsako dolžnost obstaja neka mejna cena, ki se od nas lahko razumno zahteva, da jo plačamo zato, ker smo vanjo privolili. V državi, ki jo vodi nedemokratična, dobro utrjena vlada, pripravljena uporabiti obsežno nasilje pri zatiranju opozicije, ljudje ne morejo imeti *dolžnosti* nasprotovati in vreči vlado, čeravno imajo pravico to storiti in jih bodo občudovali, če bodo poskušali to storiti. Ko taka država vodi nepravično vojno, njenega civilnega prebivalstva ne moremo imeti za odgovornega zanjo in ga ne gre namerno napasti.

V demokraciji, kakorkoli nepopolni, je res ljudstvo tisto, ki odloča, medtem ko so tako vlada kot vojska zgolj izvrševalci ljudske volje. Vendar pa moramo tukaj – v nasprotju s primerom nedemokratičnih držav in njihovega civilnega prebivalstva – upoštevati nekatere nadaljnje razločke.

DEJAVNA PODPORA / NEDEJAVNA PODPORA / OPOZICIJA. Odgovornost državljana demokratične države za nepravično vojno, v katero se je država spustila, lahko temelji le na tistem, kar državljan stori ali ne stori glede nje. Če dejavno podpira vlado in vojno – če glasuje za vladajočo stranko, prisega zvestobo vladi, ki vodi vojno, izraža v primernih okoliščinah svojo podporo vojnim prizadevanjem –, potem je popolnoma odgovoren zanjo. Torej je zato legitimni cilj namernega vojaškega napada. Dejstvo, da ne sodeluje v bojih ali v razpravah znotraj vlade in pri odločitvah, ki jih sprejema glede boja, nam ničesar ne pove. Saj niso tako vlada kot oborožene sile nič drugega kot izvrševalci njegove volje in volje njemu podobnih. Glede na ta razred državljanov se posledice demokracije in ljudske suverenosti aplicirajo s polno močjo.

Ta sklep bi zavrnili le redki filozofi zato, ker vsaj večino časa uporabljajo preozko razumevanje nedolžnosti: nekdo je nedolžen vse dotlej, dokler sam ne opravlja vojnega dejanja, niti ne tiste, ki to počnejo, oskrbuje s potrebnimi sredstvi. Za to bi utegnili misliti, da izvira iz samoobrambe kot temeljnega načela *jus ad bellum*: pravica do samoobrambe nas upravičuje, da napademo tiste in le

tiste, ki napadajo nas, da bi tako odbili njihovo agresijo. V skladu s tem samoobrambni pogled na nedolžnost besedo oropa njene običajne moralne vsebine in jo spremeni v strokovni izraz: nedolžni so *innocentes*, tisti, ki nam ne škodujejo tu in zdaj. Kot je rekla pokojna Elizabeth Anscombe, "nedolžen" tu ni izraz, ki bi se kakorkoli nanašal na osebno odgovornost. Pomeni prej "neškodljiv" (Anscombe, 1981: 67). Zdi se, da to stališče pridobi na sprejemljivosti, ko nas spomnijo, da pravica do samoobrambe vključuje obrambo proti "nedolžnim napadalcem", to je napadalcem, ki niso odgovorni za svoja napadalna dejanja.

Toda samoobrambni pogled na nedolžnost ne more biti vse, kar obstaja o njej. Poglejmo naslednja dva primera. V obeh primerih *A* želi ubiti *B*, vendar pa tega – iz kateregakoli že razloga – ne more storiti ali pa raje vidi, da tega ne stori sam, in nalogo lahko zaupa *C*. V prvem primeru *A* hipnotizira *C*, medtem ko v drugem primeru *A* najame *C*, da opravi delo. *B* zdaj lahko odbije napad bodisi tako, da ubije *C*, bodisi tako, da ubije *A*. Če *B* ubije *A*, je *C*-jeva misija ukinjena, *B*-jevo življenje pa ni več v nevarnosti. S samoobrambnega stališča ni nobene razlike med opcijama, tako da *B* lahko ravno tako meče kovanec. Vendar je gotovo, da to ne more biti res. Če govorimo moralno, se mora v primeru hipnoze *B* jasno braniti tako, da ubije *A*, ne pa *C*, medtem ko v primeru najetega morilca obstaja nek razlog, čeravno manj obvezujoč, da storimo enako. Če je tako, potem je osebna odgovornost pomembna, nedolžnosti civilistov v vojni pa ne bi smeli razumeti zgolj v okviru samoobrambe.

Nekaj tistega, kar ima Walzer povedati o tej temi, temelji na samoobrambnem pogledu na nedolžnost civilistov. Vendar pa kaže tudi na nepopolnosti demokracije in dokazuje, da nudijo izgovor tistim civilistom, ki podpirajo nepravično vojno svoje države. Lahko jih okrivimo, da so revni državljani, vendar pa celo revni državljani ostanejo nedolžni glede na vojno.

To je, trdim jaz, veliko preblago stališče do civilistov. Celo v okoliščinah, ki niso v prid moralni sodbi glede pravičnosti vojne, mora državljan storiti kar največ, da bi spoznal sebe. Nemara se ne utegne odpovedati svoji moralni pravici in celo dolžnosti, da neodvisno moralno razmišlja, domnevajoč, da vlada ve najbolje. Če ni zadovoljen s tem, da ima vlada prav in da je zadeva pravična, je ne bi smel podpirati. Z ozirom na bistvo in posledice vojne mora biti domneva proti vojni, ne pa v prid tega, karkoli že vlada predlaga storiti. Tudi patriotizem ni ustrezen izgovor. Patriotizem je moralno sprejemljiv le tedaj, ko je zmeren, to je, ko je tiste vrste, da kliče po lojalnosti naši državi le, ko ima kdo dober razlog za to, da je prepričan, da je njena zadeva pravična.[2] "Vlada pravi, da je," je slab razlog za to, da smo o tem prepričani.

Kaj pa o tistih civilistih, ki nepravične vojne države na noben način niti ne podpirajo niti ji ne nasprotujejo: ki izberejo, da preživljajo svoja življenja tako, kot da se ni zgodilo nič zelo neprijetnega, ki se ne udeležujejo volitev in referendumov, ki se odrekajo celo temu, da bi o temi sploh kaj javno povedali?

[2] O moralnem položaju patriotizma sem razpravljal drugje (glej Primorac, 1999).

Ker *se* dogaja nekaj zelo neprijetnega, ker se je *njihova* država spustila v nepravično vojno, *njihova* vlada pa je v sedlu in *njihove* oborožene sile ubijajo, pohabljajo in tešijo slo po uničenju, v resnici nimajo na voljo opcije, da bi bili nepristranski. Njihovo odklanjanje, da bi se vključili, je enakovredno nedejavni podpori vlade in vojske. Živijo v demokraciji in so upravičeni ter se zanje predpostavlja, da bodo sodelovali v političnem procesu. Res je, nekdo ima tudi pravico, da ga politika ne zanima. Vendar pa je to pravica za običajne čase, ko je politika povečini zadeva prilagoditve tekmujočih ekonomskih ali kulturnih interesov. Ko se neka država odpravlja na vojno, pa časi niso več normalni. Državljan je moralno obvezan, da premisli o pravičnosti vojne in da – če ugotovi, da je nepravična – stori, kar more, da bi ji nasprotoval. Nepopolnosti demokracije omejujejo to, kar lahko doseže, vendar mu ne nudijo izgovora, da ne stori ničesar.

Včasih ne more storiti ničesar: nepravična zadeva uživa močno podporo ogromne večine in vse, kar on in nekaj enako mislečih stori, ne bo imelo nobenega otipljivega učinka. V tem primeru ima še vedno dolžnost, da protestira; to ne bo imelo nobenega učinka na potek dogodkov, vendar bo opominjalo, da se ubijanje, pohabljanje in uničevanje ne dogajajo tudi v njegovem imenu. Kot dokazuje Thomas E. Hill mlajši, obstaja prostor in dejanska zahteva po simbolnem protestu, "ko so dejanja ali politika zelo resno nepravična, ko so to dejanja in politika skupin, h katerim sodimo, in ko okoliščine storijo, da je molk primer soglašanja" (Hill, 1991: 61).

Tisti, ki spoštujejo to dolžnost in vojni nasprotujejo ali pa so vključeni v simbolni protest, ko ni možna nobena druga bolj učinkovita vrsta nasprotovanja, ne nosijo nobene odgovornosti za nepravično vojno njihove države in jih ne gre napadati. Ni nič takega, kar so storili ali kar niso storili, s čimer bi zaigrali svojo nedotakljivost pred namernim vojaškim napadom in zaslužili, da bi bili ubiti ali pohabljeni ali da bi bila njihova lastnina uničena.

Kaj pa glede tistih, ki ne nedejavno podpirajo vlado in vojno? Tudi ti so odgovorni za vojno. Njihova odgovornost je drugačne vrste in niso odgovorni v enaki meri kot dejavni podporniki. Preostro bi bilo reči, da bi bili lahko tudi oni legitimni cilj ubijanja ali pohabljanja. Vendar pa ni preostro reči, da njihova lastnina lahko postane cilj napada. V celoti si tudi zaslužijo neprijetnosti in muke, ki jih povzročijo napadi na infrastrukturo njihove države.

POLNOLETNI / MLADOLETNI. Vse, kar sem doslej povedal, se nanaša na odrasle. O mladoletnih ni treba veliko povedati. So pomemben del vsakršnega civilnega prebivalstva. So pa popolnoma nedolžni glede vojne, v katero se je spustila njihova država, in to ne zaradi katerekoli dejanja ali opustitve, temveč zaradi tega, ker so mladoletni. Njihova nedotakljivost je skoroda popolna. Njihovega namernega ubijanja ali pohabljanja ali tega, da jim kakorkoli škodujemo, ni mogoče dejansko nikoli upravičiti.

IV

In vendarle, zdi se, da za vse, kar sem rekel, ostaja spodnja meja ista: *jus in bello* prepoveduje namerne napade na civilne cilje. Kakorkoli nepravična naj že je sovražnikova stvar in kakorkoli demokratična sovražnikova vlada, nam ni dovoljeno poslati naša letala, da bi bombardirala sovražnikova mesta in vasi, niti naših bojnih ladij, da bi napadle sovražnikove ladje in pristanišča; naša artilerija ne sme obstreljevati sovražnikovih mest in vasi, niti ne smejo naši ostrostrelci ubijati sovražnikovih civilistov. Niti nam ni dovoljeno, da dopustimo, da naša vojska uniči infrastrukturo sovražnikove države, saj ne moremo zagotoviti, da bodo zadeti le tisti sovražnikovi civilisti, ki dejavno podpirajo svojo vlado in vojsko in tako delijo odgovornost za vojno. Od tam, kjer smo, jih ne moremo ločiti od drugih civilistov, ki niso tako odgovorni ali pa sploh niso odgovorni in v jih skladu s tem ni mogoče namerno ubiti ali pohabiti.

Če pa je tako, zakaj potem kritizirati Walzerja in druge zaradi popolne nedotakljivosti, ki jo dajejo civilistom, če na koncu ostanemo s sklepom, ki ga po vseh praktičnih smotrih ni mogoče razločiti od njihovih?

Moj odgovor gre v dve smeri. Prvič, moralno mišljenje je pomembnejše kot njegovi moralni smotri. Četudi dve stališči vodita k isti vrsti dejanja, je moralno sklepanje drugačno, naše razumevanje in sodba o človekovem obnašanju pa morata upoštevati moralne razloge, ki ga vodijo. Z Walzerjem se strinjam, da ne smemo napadati civilnih ciljev, vendar ne zato, kot pravi on, ker "so vsi civilisti na obeh straneh nedolžni, enako nedolžni, in nikoli legitimni vojaški cilji". Tega ne smemo početi zaradi čisto praktičnih, tehničnih, ne pa moralnih razlogov: zato, ker naše bombe, granate in krogle ne morejo poiskati tistih civilistov, ki so odgovorni za vojno in zato predstavljajo legitimne vojaške cilje, in se izogniti drugim civilistom, ki niso odgovorni in niso legitimni vojaški cilji. Tisti civilisti, ki podpirajo demokratično vlado in vojno, niso *nedotakljivi*, nimajo *moralnega* položaja, ki bi izključeval namerne napade nanje. Se zgolj skrivajo za hrbti onih, ki so nedolžni ali pa vsaj veliko manj krivi; zgolj izkoriščajo dejstvo, da *praktično*, *tehnično* ni mogoče ločiti ovc od koz.

Spominjajo na portret "nedolžnih civilistov" v jedkem eseju Hansa Magnusa Enzensbergerja *Državljanska vojna*. Potem ko so bili podvrženi "čudnemu preoblikovanju", zdaj čepijo v svojih kleteh, medtem ko njihova mesta bombardirajo, in niso zmožni dojeti, kako se kaj takega lahko dogaja ravno njim. Vendar pa se vojna

> "vselej začne s histeričnim slavjem, pa naj bo to na nogometnem stadionu ali pa na ulicah ... Vojni hujskači pogosto prihajajo z volišč z zmagoslavno večino, njihove položaje pa priložnostno potrdijo naslednje volitve. Kasneje, veliko kasneje se odgovornost za zločin – po vzorcu, ki se zdi vse preveč znan – podtakne kakemu kolovodji iz preteklosti. Kdo pa je bil tisti, ki je hranil in gojil hudodelce, kdo jim je ploskal in kdo je zanje

> molil, če ne 'nedolžni civilisti'? Zakrinkani ostrostrelec, nadzornik v koncentracijskem taborišču, ubijalec, ki momlja nacistične slogane, ljudske pesmi ali hitro molitev – vsi so predstavniki svoje družbe, ki hrani njihov bes, njihovo krutost, njihovo slo po maščevanju. Šele tedaj, ko čutijo smrtonosne posledice svojih dejanj in ko njihove opustitve začnejo prizadevati njihova življenja, odbije ura nedolžnega." (Enzensberger, 1994: 50-51)

Drugič, spodnja meja ni povsem ista. V tistih (domnevno neznačilnih) primerih, ko je mogoče namerno napasti tiste in zgolj tiste civiliste, ki dejavno podpirajo svojo demokratično vlado v njenem zasledovanju nepravične vojne, in ko je tak napad stvar, ki jo gre narediti z vojaškega gledišča, ne vidim možnosti, kako bi lahko zahtevali nedotakljivost. Na primer, če bi bil katerikoli od narodov, ki so postali žrtve srbske agresije v devetdesetih letih, zmožen tega, da bi vojnohujskaški shodi v Srbiji postali cilji vojaškega napada, bi bil moralno upravičen to storiti. Drug, nam bližji primer ponuja sedanja *intifada*. Če kdo misli, da je palestinski oboroženi boj upravičen, kot kdo tudi utegne misliti, mora tudi njihove napade na priseljence imeti za upravičene, če so taki napadi smiselni v strateških okvirih in njihov cilj niso mladoletniki.

Nadalje, ko demokratična država bojuje nepravično vojno, ki uživa dejavno ali nedejavno podporo ogromne večine prebivalstva, in ko bo napad na njeno infrastrukturo učinkovit v vojaškem pogledu, bo tudi to moralno upravičeno, saj bodo težave in muke, ki iz tega izvirajo, povečini občutili tisti, ki jih v celoti zaslužijo. Vojskovanje zahodnih zaveznikov proti Srbiji leta 1999 je ustrezen primer.[3]

prevedel Božidar Kante

CIVILIAN IMMUNITY IN MICHAEL WALZER JUST WAR THEORY

In his widely influential statement of just war theory, Michael Walzer endows the overwhelming majority of civilians with almost absolute immunity from deliberate military attack, on the grounds that they don't take part in combat and aren't responsible for the war their country is waging, whether just or unjust. In this respect Walzer is representative of the mainstream view of civilian immunity in just war theory.

I argue that this view is much too lenient. A substantial proportion of civilians in a democracy *are* responsible, to a significant degree, for their country's unjust war. Moreover, under certain (admittedly rare) circumstances, some of them are

[3] Ta prispevek sem predstavil na letni konferenci *New Israeli Philosophical Association*, ki je na univerzi v Haifi potekala 1. marca 2001.

legitimate targets of military attack. Recent conflicts in the Balkans and the current Palestinian uprising provide pertinent examples.

Keywords: civilian immunity, ethics of war, just war theory, war.

Literatura

Anscombe, G. E. M. (1981). "Mr. Truman's Degree". *Ethics, Religion and Politics*. Oxford: Basil Blackwell.

Enzensberger, H. M. (1994). *Civil War* (prevod P. Spence in M. Chalmers). London: Granta Books.

Green, M. (1992). "War, Innocence, and Theories of Sovereignity". *Social Theory and Practice*, 18, str. 39-62.

Hill, T. E. mlajši (1991). "Symbolic Protest and Calculated Silence". V *Autonomy and Self-Respect*. Cambridge: Cambridge University Press.

Holmes, R. L. (1989). *On War and Morality*. Princeton, N. J.: Princeton University Press.

Nagel, T. (1979). "War and Massacre". V Nagel, T., *Mortal Questions*, Cambridge: Cambridge University Press.

Primorac, I. (1999). "Patriotizam". *Filozofska istraživanja*, 19, str. 823-838.

Walzer, M. (2000). *Just and Unjust Wars: A Moral Argument with Historical Illustrations*. New York: Basic Books.